

Intelligenstestning och debilitetsbedömning av ungdomsvårdsskoleklientelet¹

En omtestning av 25 debilskolelever

Av fil. lic. *Barbro Löfving* och med. lic. *R. Schlaug*

Det klientel, som omhändertages på ungdomsvårdsskolorna, är förhållandevis heterogent. För att ge de bästa betingelserna för pedagogiskt gynnsamma gruppbildningar är det önskvärt med en differentiering av elevmaterialet. Detta är särskilt viktigt för dessa ungdomar, där gruppvärderingar och grupp-beteenden spelar så stor roll, många gånger därför att andra sociala bindningar, t. ex. till familj och skola, blivit störda.

Traditionellt sker en indelning efter kön och ålder men därutöver försöker man att hänföra svagt begåvade elever till särskilda debilskolor eller skolavdelningar, medan ur andra synpunkter abnorma elever föres till andra skolor.

Det är sannolikt att dessa differentieringar underlättar arbetet med ungdomarna och ofta vore det önskvärt, att ytterligare möjligheter att uppdelat klientelet stod till buds. I denna artikel skall vi behandla frågan om urvalet till debilskolorna inom ungdomsvården i samband med en undersökning av ett litet elevmaterial. Särskilt skall vi diskutera de linjer, efter vilka denna differentiering sker samt några principiella frågor, som därmed aktualiseras.

Material och frågeställning

Vi har gått igenom en grupp på 25 elever vid en *yrkesskola för manliga debila* och testat dem med 3 stickprov på intelligensnivån, Likheter ur CVB-skalan (1949), Ordlista ur Terman-Merrill (1943) och Ravens Progressiva Matriser (1938). För att bilda oss en uppfattning om vilka faktorer som bidragit till en tidigare debilitetsbedömning, har vi sammanställt data från intelligenstestning och skolbe-

tyg från tiden före intagningen på skolan och jämfört dessa med våra fynd.

Samtliga 25 elever ur yrkesskolan testades på två efter varandra följande dagar. Åldern varierade vid testtillfället mellan 15—18 år, genomsnittsåldern var 16,0.

Undersökningen har haft ett dubbelt syfte:

1) att utröna i vad mån den tidigare intelligensbedömningen kan anses ha haft en tillfredsställande validitet eller prognosvärde;

2) att utröna i vad mån det föreligger en diskrepans mellan dessa elevers prestationsförmåga i intelligenstest av verbal typ och "performance"-typ. Det är en iakttagelse, som gjorts på vissa håll, att försökspersoner ur ett liknande klientel ofta presterar sämre i ordförrådtest eller andra tests av verbal typ, kanske på grund av bristfällig skolgång och dålig kulturell hemmiljö (t. ex. Selling och Stein, 1934). Skulle samma förhållande visa sig även i denna elevgrupp, torde det ha betydelse för bedömningen av det tidigare förfarandet vid intelligenstestning att flertalet använda tests varit av övervägande verbal typ. Det skulle tala för att man borde övergå till en annan form av intelligenstestning med en mera differentierad testserie vid bedömning av detta klientel.

Av de test vi använt, är Likheter och Ordlista verbala prov, medan Matriser är ett nivåprov av "performance"-typ, som kräver förmåga att tänka logiskt och dra slutledningar genom analogier (Raven, 1938). Såväl Likheter som Ordlista korrelerar högt med intelligenskvoten. För det förra testet rapporterar Wechsler (1944) en korrelation på .73 ($n=150$). Korrelationen mellan Ordlista och IQ i Terman-

¹ Från Psykiatriska kliniken i Lund. (Chef: Professor E. Essen-Möller.)

Vi tackar rektor A. Andersson, Lund, för hans intresse och hjälp vid undersökningen samt med. kand. L. Palmgren för hjälp vid testningen.

testet varierar något i olika åldrar och med olika skolunderbyggnad, men för t.ex. en grupp folkskoleutbildade 16-åringar rapporteras en korrelation på .83 ($n=58$; Hellström, 1943).

Resultat

Medelvärden och spridningsmått för de tre testen redovisas i tabell 1. För att möjliggöra en jämförelse med tidigare testning har testresultaten indelats i tre grupper. Till kategori I har hänförs alla testresultat, som enligt tillgängliga normer ligger mellan 25:e och 75:e percentilerna. Till kategori II har hänförs resultat, som ligger under 25:e percentilen men ej under -1 sigma, räknat från medelvärdet, och till kategori III de värden som ligger klart under genomsnittet, dvs. under -1 sigma.

Tabell 1.
Medelvärden och spridningsmått för testen

	M	SD
Matriser	33,4	9,7
Ordlista	16,6	2,7
Likheter	10,8	3,1

Jämförelse mellan resultaten i de 3 testen

Resultaten visar, att de tre testen ger ganska skilda utslag även hos en och samma elev. Således uppgår differenserna mellan testresultaten hos varje elev till i medeltal omkring 1 spridningsmått. Av detta framgår, att de tre testen mäter delvis mycket olikartade intelligensfunktioner, när de tillämpas på ett material som detta. Det bekräftas även av korrelationerna mellan testen. Av tabell 2 framgår, att i detta lilla material endast korrelationen mellan Ordlista och Likheter når signifikans. Särskilt bör noteras den låga korrelationen mellan Matriser och Ordlista. Visserligen bör korrelationssiffrorna bedömas med reservation, då materialet är så litet, men de visar en relativt

Tabell 2.
Korrelationer mellan testen ($n=25$)

	Matriser	Likheter	Ordlista
Matriser	—	.354	.211
Likheter		—	.397*

Tabell 3.
Fördelning av testresultaten vid nuvarande intelligenstagning

Kat.	I	II	III
Matriser	9	4	12
Likheter	16	5	4
Ordlista	3	5	17

god överensstämmelse med de siffror, som tidigare rapporterats mellan Matriser och ordförrådtest. Desai (1955) fann t.ex. att korrelationen mellan Matriser och Wechslers ordförrådtest för en grupp psykiatriska patienter endast var .37 ($n=190$). Nyman (1956) fann en korrelation av ungefär samma storleksordning (.44; $n=264$) mellan Matriser och Ordlista ur CVB-skalan i en undersökning av värnpliktiga. Det kan även påpekas att motsvarande korrelation på ett kvinnligt ungdomsvårds-klientel visat sig vara .47 ($n=44$) vid en nyligen företagen undersökning (Löfving och Nyman, 1957). Detta tyder på att även om ordförrådtestet korrelerar högt med tests av verbal intelligensstyp, såsom t.ex. Terman-testet, synes det ha relativt litet gemensamt med icke-verbala intelligensprov.

Jämförelse mellan resultaten i Ordlista och de andra testen

För att utröna i vad mån differenserna mellan Ordlista och de andra testen går i riktning mot sämre värden i Ordlista har vi jämfört antalet elever i de olika kategorierna i de tre testen. Resultatet redovisas i tabell 3. Av tabellen framgår att Ordlista uppvisar en anhopning av resultat i kategori III, medan både Matriser och i synnerhet Likheter har betydligt färre elever placerade i denna kategori. Detta bekräftar vad man tidigare iakttagit, att elever

Tabell 4.
Tidigare använda testmetoder

Test	Antal testade
Terman-Merrill	11
CVB-skalan	2
Wåhléns metod	4
Point-Scale	3
Metod ej angiven	3
Summa	23

Tabell 5.

Fördelning av testresultat från tidigare
intelligenstestning

Kat.	I	II	III
Antal	6	6	13

tillhörande detta klientel tenderar att prestera sämre i ordförrådtest än i andra tests, ofta på en nivå, som ligger vida under deras prestationsnivå i andra intelligenstests.

Tidigare intelligenstestning

Fyra olika testmetoder har använts före intagningen på yrkesskola i samband med att läkare undersökt den blivande eleven bl. a. för att rekommendera lämplig placering. Tre elever har testats utan att metoden angivits. Två har inte alls testats, utan deras intellektuella kapacitet har endast bedömts kliniskt. I tabell 4 har använda testmetoder angivits.

Trots att sålunda 4 olika testmetoder använts vid bestämningen av elevernas intelligensnivå, har vi som en grov klassificering av de erhållna värdena indelat dessa i samma tre kategorier som vid vår egen omtestning, dels för att kunna jämföra med dessa, dels för att bilda oss en ungefärlig uppfattning av testresultatens fördelning inom gruppen. Resultatet redovisas i tabell 5.

Av denna tabell framgår, att endast ungefär hälften av de erhållna testvärdena får bedömas som klart undergenomsnittliga (dvs. hänförs till kategori III). Vi utgår dessutom ifrån, att vi rör oss med reliabla värden, vilket sannolikt icke alltid är fallet. 6 av de 25 elevernas testvärden eller intelligenskvoter ligger i kategori I. 1 eller möjligen flera (testmetod ej angiven) av dessa 6 har dessutom testats med CVB-skalan, där de erhållna kvoterna, enligt vad vi nedan framhåller, torde representera minimimått. Av detta framgår tydligt, att klassificeringen av vissa elever till debilklientel ej grundats enbart på testresultat utan även på annan bedömning, t. ex. av skolprestationer.

Skolbetyg

Vi har därför genomgått elevernas sista skolbetyg för att bilda oss en uppfattning om skolprestationernas betydelse för elevernas place-

Tabell 6.

Fördelning av skolbetyg för de elever som gått i
normalklass ($n = 16$)¹

Kat.	I	II	III
Antal	2	6	5

¹ För 3 elever saknas uppgift om skolbetyg.

ring. Även betygen har grovt indelats i tre klasser, varvid det dock varit nödvändigt att hålla isär de elever som gått i normalklass respektive hjälpklass. Även en sådan uppdelning ger emellertid en något missvisande bild, då det är möjligt att vissa elever som gått i normalklass skulle ha hänvisats till hjälpklass, om sådan funnits på orten. Av de 25 eleverna har 16 gått i normalklass och 9 i hjälpklass. En viss differentiering kan förmärkas i skolbetygen även bland dem som gått i hjälpklass, men vi skall här endast beakta skolbetygen från elever, som gått i normalklass. Tabell 6 visar skolbetygens fördelning på de tre kategorierna, varvid kategori I representerar de skolbetyg, vars genomsnitt ligger mellan B och Ba (eller uttryckt i siffror över 1,20);¹ II där genomsnittet motsvaras av B (1,00—1,20); III där genomsnittet ligger lägre än B (under 1,00).

Endast två av eleverna kommer i kategori I men 6 tillhör kategori II. För 3 av de 16 eleverna saknas uppgifter om skolbetyg. Att döma av dessa siffror uppvisar således ungefär hälften av de elever som gått i normalklass visserligen rätt släta men dock i stort sett godkända skolbetyg. Man torde av detta kunna dra den slutsatsen, att endast i ungefär 1/2 av fallen (inräknat hjälpskoleeleverna) har avgörande vikt fästs vid elevernas tidigare skolprestationer.

Sambandet mellan skolbetyg och testresultat

En tämligen låg korrelation föreligger mellan skolbetygen i kategori I och II (dvs. de bästa kategorierna) och testresultaten enligt motsvarande indelning. De två elever, som uppvisar de bästa skolbetygen (kategori I), ligger i kategori II och III enligt intelligens-testning. Av de 6 elever, vars skolbetyg klassi-

¹ AB=2,00, Ba=1,50, B+=1,25, B=1,00, Bc=0,5, C=0.

Tabell 7.
Samband mellan skolbetyg och testresultat

	Testresultat		
	I	II	III
Skolbetyg (normalklass)			
I		1	1
II	2	1	3
III		2	3
Placering i hjälpklass	2	2	5

ficerats som II, placerar sig två i kategori I, en i kategori II och tre i kategori III (tabell 7). Det förefaller alltså som om i de flesta av dessa fall *testresultatet* snarare än skolbetyget legat till grund för debilitetsdiagnosen. Ett högre samband föreligger mellan skolbetyg i den sämsta kategorin (kategori III) och testresultatet. Av de fem eleverna med skolbetyg i denna kategori har tre elever IQ som ligger i kategori III och två i kategori II (tabell 7). I dessa fall är det således troligt att placering i debilskola beslutats med utgångspunkt såväl från det dåliga testresultatet som den klena skolprestationen.

Detsamma gäller i stort sett de elever som genomgått hjälpklass. Flertalet av dessa har erhållit testresultat som ligger i kategori II och III (tabell 7). I två fall föreligger dock en diskrepans mellan placeringen i hjälpklass och testresultatet, vilket måste betecknas som fullt normalt (kategori I). I dessa fall förefaller det således som om testresultatet varit helt utan betydelse för nivåbestämningen, som i stället helt baserats på skolprestationerna. Detta är anmärkningsvärt, då vi tidigare påpekat, att i fall av godkänt skolbetyg i stället testresultaten har tillmätts den avgörande betydelsen. I detta sammanhang kunde man fråga sig om någon *bedömning* gjorts av elevernas skolmisslyckanden analog med den bedömning som naturligtvis även bör ske av testresultaten. Det är icke osannolikt att många elevers skolmisslyckanden får tillskrivas den sociala situationen och en såväl emotionellt som kulturellt torftig miljö.

Jämförelse mellan tidigare intelligenstagning och vår omtestning

Av tabell 3 framgår att många elever erhållit fullt genomsnittliga resultat i vår testning. Jäm-

för man våra resultat med de föregående (tabell 5) kan man iakttä, att ett större antal elever nu placerar sig i kategori I i både Matriser och Likheter. Det enda test där fortfarande endast två elever placerar sig i kategori I är Ordlista. En jämförelse mellan de tidigare och de nuvarande resultaten i *hela gruppen* visar således en förskjutning mot bättre testresultat.

Studerar man resultaten i *de enskilda fallen* finner man att endast 3 elever fortfarande kan klassificeras som klart debila (kategori III) enligt samtliga tests och ytterligare 3 som lätt debila (kategori II och III). Två elever presterar *sämre* vid detta testtillfälle. De erhåller klart undergenomsnittliga värden (kategori III) i flertalet tests, medan de vid föregående provning redovisar en IQ på 91 (kategori I). Alla de andra eleverna, dvs. 17 elever, redovisar således bättre testresultat vid detta tillfälle, antingen i endast ett test eller genomgående i alla tre testen.

I vissa fall är skillnaden mellan tidigare och nuvarande testresultat påfallande.

Fall A

Vid testning före intagningen med Terman-Merrill erhöill A en IQ på 76. Han betecknades i utlåntandet som "en klen begåvad, hållningslös, oligofren yngling". Skola för psykiskt normala rekommenderades dock under motivering att A genomgått 8 skolklasser i normalklass. Vid nuvarande testning erhåller han ett fullgott resultat i Matriser (kategori I) och ett knappt genomsnittligt i Likheter (kategori II), medan hans ordförråd är klart undergenomsnittligt (kategori III). Det enda test som således visar en överensstämmelse med föregående testresultat är Ordlista.

Fall B

Genomgått 7-klassig folkskola i normalklass med godkända betyg i teoretiska och praktiska ämnen. Av lärare betecknad som normalbegåvad. Efter en serie snatterier rekommenderad intagning på yrkeskolan. I intagningsutlåntandet betecknades han som hjälpklassmässig samt "anmärkningsvärt torftig och bristfälligt utvecklad". B testades enligt Terman-Merrill, som gav en IQ på 75 (kategori III). Vid nuvarande testning placerar sig B i kategori I i både Matriser och Likheter och i kategori II i Ordlista. I detta fall visar således testresultaten en genomgående förbättring jämfört med föregående testning.

Fall C

Genomgått folkskola i normalklass men möjligheter till hjälpklassundervisning saknas på orten. Före intagningen bedömdes han som "lätteledd, debil ungdom". Debildiagnosen ställd med utgångspunkt från testresultat vid testning med Wählsens metod, enligt vilken han bedömts som "lätt debil" (siffermässiga resultatet ej angivet). Enligt nuva-

rande testning får han bedömas som normalbegåvad enligt Matriser och Likheter (kategori I), medan han fortfarande placerar sig under genomsnittet i Ordlista (kategori III).

Olikheterna mellan föregående och nuvarande testresultat kan ytterligare exemplifieras. Dessa fall må emellertid räcka för att belysa det viktiga förhållandet, att en stor procent av elever som intages på yrkesskolan under diagnosen debilitas och vid testning erhåller dåliga testresultat (i regel motsvarande III) vid omtestning efter intagningen redovisar genomsnittliga resultat i ett eller flera intelligensprov. Dessa fall ger även exempel på den diskrepans mellan resultaten enligt intelligensprov av verbal typ och "performance"-typ som ovan diskuterats.

De 6 elever, som även vid första testfallet — enligt vår bedömning — redovisade genomsnittliga resultat, visar i allmänhet en större konstans i sina testresultat. Av dessa 6 placerar sig fortfarande 4 i kategori I i flertalet tests utom i Ordlista, där resultatet i regel ligger en kategori lägre.

Diskussion

De korta testskalorna, dvs. Point scale- och Wåhlén-metodernas, bristfälliga reliabilitet, bl. a. på grund av fåtalet frågor, har många gånger påtalats. Att snabbmetoderna har den stora fördelen att vara behändigare att utföra än t. ex. det tidskrävande Terman-testet är en annan sak, men frågan är om en sådan synpunkt får anläggas, då det gäller en intelligensbedömning som skall ligga till grund för ingripande åtgärder.

Tillförlitligheten för hela CVB-skalan är hög. Testet tillåter dessutom en differentiering såväl inom debilitetszonen som på högre nivå vilket inte är fallet med Point scale och Wåhlén-metoderna (1942). CVB-skalan kan likväl inte anses vara helt lämplig för detta klientel, då den endast är standardiserad på 20-åriga män. Det är sannolikt att genomsnittsprestationen vid CVB-skalans olika tests stiger något med stigande ålder liksom fallet är i Wechsler-Bellevue-skalan (1944). I varje fall torde man kunna räkna med att genomsnittsprestationen, t. ex. för en 14-åring, ligger lägre än motsvarande prestation för en 20-åring, eftersom den

förras intelligensutveckling sannolikt icke är helt avslutad.

Av de fyra testmetoderna, som använts vid undersökningarna före intagningen, är Terman-testet det enda, som kan anses vara någorlunda tillämpligt för detta klientel. Nu är emellertid detta test övervägande verbalt och ganska miljö känsligt. Om således de elever som intelligens testats utgått från socialt sett torftiga miljöer — vilket man ofta har viss anledning förvänta — torde Termantestet ge osäkert utslag. En splittrad skolgång torde också inverka på elevens prestationsförmåga i detta test, eftersom skolprestationen och resultatet av Terman-testning är positivt korrelerade. Hellström rapporterar sålunda en korrelation på .62 ($n=51$) för en grupp yngre skolbarn (1943).

Redan av detta framgår att ett enda test inte alltid ger det adekvata mått på intelligensnivån som erfordras för att diagnosen debilitet skall kunna ställas. Från testpsykologin vet man också, att olika nivåprov kan uppvisa relativt låga korrelationer med varandra. Nyman (1956) fann t. ex. en korrelation på endast .59 ($n=264$) mellan CVB-skalan och Progressiva Matriser på en grupp värnpliktiga. Desai (1955) har rapporterat en korrelation på .65 ($n=190$) mellan Progressiva Matriser och Verbal scale i Wechsler-Bellevue-skalan för en grupp psykiatriska patienter, medan Diaz och Matte-Blanco (1955) fann en korrelation på endast .43 ($n=14$) mellan Wechsler-Bellevue-skalan och Matriser på en grupp individer av låg intelligens. De senare författarna påpekar även att tests av Wechsler-Bellevue-skalans typ är mera utsatta för miljöinflytelser än tests av Matrisers typ. Detta kan givetvis direkt påverka korrelationen mellan dylika tests.

I två av våra fall hade ingen testning förekommit, utan de blivande elevernas intellektuella kapacitet har endast bedömts kliniskt. Tillförlitligheten av ett sådant förfarande är ej känd men sannolikt låg. Essen-Möller (1956) fann en korrelation på .35 ($n=214$) mellan en subjektiv bedömning av Sjöbringvariabelns kapacitet (som i detta sammanhang kan anses likbetydande med intelligens) och skolbetyg i åldrarna 15—24 år. I äldre åldrar var dock korrelationen betydligt lägre (.02; $n=163$ och .12; $n=176$).

De data som ovan framlagts grundar sig visserligen endast på ett litet material, men de ger dock en tankeställare rörande förfarandet vid debilitetsbedömningen av detta klientel. Eftersom testresultatet synbarligen spelar en mycket stor roll vid avgörandet hur dessa elever skall placeras, måste man fråga om de testmetoder som används är tillämpliga på vederbörande klientel. Vi är här inne på frågan om testens reliabilitet och validitet eller prognosvärde, vilket är av avgörande betydelse i detta sammanhang. Det gäller även bedömningar av intelligensundersökningsresultatet, som så länge våra testmetoder är otillräckliga, kommer att spela en central roll. Det är ju också väl känt, att en splittrad skolgång och torftiga miljöförhållanden liksom andra tillfälliga faktorer kan inverka menligt på prestationsförmågan i tests. Ett testresultat är ju inte en siffra som alltid betyder detsamma. Varje resultat är behäftat med fel och kan ligga var som helst innanför vissa gränser bestämda med kännedom om detta fel. Vidare måste testresultatet bedömas mot bakgrunden av den aktuella situationen, försökspersonens eventuella emotionella svårigheter och mer eller mindre positiva attityd mot testningen. Det är ytterligare viktigt att betona, att gränsdragning mellan låg normal intelligens och debilitet i testpsykologisk mening i viss mån är en avvägningsfråga, och att inga absoluta gränsmått kan tillämpas vid differentieringen.

I det aktuella materialet förefaller det som om testresultaten fått spela en alltför dominerande roll vid den slutliga intelligensbedömningen. Mest anmärkningsvärt är kanske detta, där ett godkänt skolbetyg från normalklass lämnats utan beaktande, därför att testresultatet pekat på debilitet. Även om skolbetyg inte alltid kan anses utgöra reliabla mått på intelligens, är det knappast troligt, att en elev, bosatt i ett medelstort samhälle, kan passera skolan med fullt godkända betyg och av lärare betecknas som normalbegåvad, om han inte är det. Omvänt har vi noterat ett antal fall, där eleverna trots genomsnittliga testvärden hänvisats till debilskola på grund av dåliga skolprestationer.

Till dessa överväganden kommer ytterligare det anmärkningsvärda, att en stor procent av

eleverna redovisar *förbättrade testresultat* vid omtestning efter en tids vistelse på skolan. Denna diskrepans mellan tidigare bedömning och omtestning kan bero på flera faktorer. Det är t.ex. rimligt att anta att en viss eftermognad inträffat hos en del elever, efter att de befriats från en otillfredsställande social situation. Det må vara nog att påpeka att flera elever, som tidigare bedömts som debila och därför placerats på debilskola, sannolikt är normalbegåvade i intellektuellt avseende.

Nu är det visserligen inte säkert, att den noggranna differentieringen av detta klientel efter begåvningsnivå har avgörande betydelse för det resultat man vill vinna med vistelsen på ungdomsvårdsskola. Det är emellertid alldeles säkert av betydelse hur eleven presenteras på skolan, även om den tränade personalen själv rätt snart kommer underfund med elevens ungefärliga intelligensnivå. Det är också tydligt, att en otillfredsställande nivåbestämning vid tiden för placeringen av eleven kan inleda oriktig behandling som i fortsättningen kan äventyra den sociala återanpassningen, allra helst som den primära differentieringen i övervägande antal fall blir bestående (Lindblom, 1954).

Frågan om diagnostiseringen av debilitet vid placering på ungdomsvårdsskola är därför värd att uppmärksamma.

Litteraturförteckning

- Desai, M. J. Cons. Psych., 1955, 19.
 Diaz, L. M. och Matte-Blanco, I. Revista de Psiquiatria, 1953—54—55, 18—19—20.
 Essen-Möller, E. Individual traits and morbidity in a Swedish rural population. Copenhagen, 1956.
 Husén, T. CVB-skalan. Individualitetsskala för vuxna. Lund, 1949.
 Lindberg, B. Intelligensbestämning enligt "Point scale" och Wähls metod. Göteborg, 1942.
 Lindblom, P. Ungdomsvårdsskolorna. Stockholm, 1954.
 Löfving, B. och Nyman, E. I manuskript, 1957.
 Nyman, E. Variations in personality. København, 1956.
 Idem. Opublicerade data, 1957.
 Raven, J. C. Progressive Matrices. London, 1938.
 Selling, L. S. and Stein, S. P. Amer. J. Sociol., 1934, 39.
 Terman, L. M. och Merrill, M. A. Intelligensmätning. Sv. översätn. av A. Hellström Stockholm, 1943.
 Wechsler, D. The measurement of adult intelligence. Baltimore, 1944.